

Prepravljanje svjetskih granica¹

Graham E. Fuller²

Trenutni međunarodni poredak postojećih državnih granica - povučeni uz tek usputno uvažavanje etničkih i kulturnih želja njihovih naseljenika - je u ovom momentu suštinski istrošen. Nadolazeće snage nacionalizma i kulturnog buđenja su spremne da potvrde svoje postojanje. Države koje nisu u stanju upravljati svojim etničkim manjinama na način koji će zadovoljiti i prošle nepravde i buduće težnje za većim samoopredjeljenjem su osuđene na raspad. Samodefinisane etničke grupe, a ne postojeće nacionalne države, će postati osnovni konstitutivni element budućeg međunarodnog poretka.

Međutim, raspad mnogih država će samo nagovijestiti prvu fazu novog ciklusa regeneracije države. Novoosnovane, etnički utemeljene države će brzo naći da samoopredjeljenje ili suverenitet nisu dugoročni odgovori na njihove potrebe. One će se na kraju ponovo ujediniti sa drugim državama i narodima - ovaj put kao dobrovoljni članovi novog saveza, a ne kao prisiljeni članovi u gubitničkom poduhvatu.

Ova rekonstitucija većine međunarodnih granica će, dakle, odslikavati - po prvi put u povijesti - prijelaz od sile kao osnovnog principa u uspostavljanju država, ka reorganizaciji zasnovanoj na volji i interesu samih konstitutivnih naroda.

Ovo predviđanje teško da predstavlja utopijsku viziju budućnosti; ono nije čak ni ohrabrujuće u mnogim aspektima. Umnožavanje nacija, beskrajno cijepanje država, umnožavanje broja suverenih entiteta, udvostručavanje ili utrostručavanje broja članova UN u jednom stoljeću -

¹ *World Policy Journal*, spring 1997, pp. 11-21. Objavljeno u Glasnik IZ u BiH, 60, br. 11-12:1339-48 (1.dio) i 61, br. 1-2:61-70 (2.dio)

² Graham E. Fuller je vi{i politikolog pri uglednom ameri~kom think-tenku *RAND (Research and Development Corporation)* i biv{i zamjenik {efa Savjeta za nacionalnu sigurnost (*the National Security Council*) pri Centralnoj obavje{tajnoj slu`bi (*CIA*).

Prevodilac se najiskrenije zahvaljuje Dr. Fikretu Kar~i}u i Erminu Sinanovi}u na pomo}i u pripremi ovog prevoda.

samo su neke od implikacija trenutnog kursa nadolazeće etničke svijesti na globalnom planu. Ovaj proces nagovještava značajnu dislokaciju i kaos u većem dijelu svijeta. Iako je - posmatrano s političke, kulturne, društvene i ekonomske tačke gledišta - nacionalna država manje prosvijećen oblik društvene organizacije od multi-etničke države, ona je u svakom slučaju neizbježna.

Etničnost i državnost

Kroz veći dio druge polovine 20. stoljeća mi smo se navikli da mislimo kako se broj država u svijetu stabilizirao na oko 200 članica Ujedinjenih nacija. Međutim sindrom kolapsa Sovjetskog Saveza u 1991 - što je svijetu praktično preko noći darovalo četrnaest nezavisnih država - nas je prisilio da nanovo razmislimo o vezi između etničnosti i državnosti.

Disoluciju Sovjetskog Saveza je malo ko žalio i to je samo ubrzalo raspad drugih država po etničkim crtama. Komunistička Jugoslavija se raspala izrodivši (zasad) pet država u krvavom porođajnom procesu. Bivša komunistička Etiopija je dosad izrodila jednu državu, Eritreju, s otvorenom mogućnošću daljnjih podjela. Komunistička ^ehoslovačka je modelom "sporazumnog razvoda" braka završila kao ^eška Republika i Slovačka. Nema osnove za pretpostavku da će komunistička Kina ostati imuna na udar postkomunističkog etničkog separatizma. Konačni kolaps vlasti Komunističke partije u Pekingu će nesumnjivo, za početak, prouzročiti egzodus Tibetanaca, Ujgurskih Turaka, i možda Mongola. Međutim, sve ovo je samo vrh ledenog brijega.

Naše poteškoće u anticipiranju snage nadolazećeg vala separatizma su ukorijenjene u mitu nacionalne države kakav je bio slavljene u 18. i 19. stoljeću. U *Svetoj Jovanki (Saint Joan)* George Bernard Shaw-a, biskup sa zabrinutošću govori o zagonetnom konceptu "francuskih nacionalnih osjećanja" Jovanke Orleanke (Joan of Arc), nagovještavajući novu, stranu i destruktivnu silu "nacionalizma" što će biti puštena da divlja svijetom. Svijet je bio najbliže etnički "homogenim" državama, tj. aranžmanu u kome se etničke i pravno priznate

teritorijalne granice približno poklapaju, u Evropi (i Japanu) osamnaestog stoljeća. Ove evropske nacionalne države su našle nevjerovatne izvore nacionalne moći u svojim etnički mobilisanim populacijama što je izvirala iz relativno širokog konsenzusa o tome šta je njihov "nacionalizam" značio.

Orgije nacionalizma što je izrastao iz evropskih revolucija 19. i 20. stoljeća; iz ujedinjenja Njemačke i Italije, i ostataka umiruće Osmanske i Austro-Ugarske imperije, su u brojnim umovima još snažnije zasadile romantični ideal etničkog nacionalizma i dale podsticaj vizijama o samoopredjeljenju. Ideja države utemeljene na odredivu narodu je učinjena svetom kao nova vrsta organizacionog principa, primamljivog, elementarnog i misterioznog u svojim korijenima. U svojim više dobroćudnim oblicima, on je proizveo velike nacionalne kompozitore - Chopin, Mussorgsky, Smetana, Kodaly - i pjesnike - Mickiewicz, Pushkin, Sandor. Poljska je bila za Poljake, Njemačka za Nijemce, Francuska za Francuze. Manje unutrašnje nacionalne grupe (Korzikanci, Baski, Bretonci, Flamanci) nisu bile uzete u obzir u trci za izgradnju države.

Međutim nacionalna država je bila evropski izum nepodoban za izvoz. Ipak, u eri globalne dekolonizacije što je uslijedila nakon 2. svjetskog rata, termin "nacionalna država" je bio neprecizno primijenjen na sve nove države, iako su se etničke i državne granice rijetko podudarale. Na Bliskom istoku, na primjer, bivše imperijalne sile su isjekle nove "nacionalne države" iz šireg društvenog platna Arapa koji nikad o sebi nisu razmišljali u tolikom broju nacija. "Arapski narod bez jedinstvene države, i mnoge arapske države bez čitavog naroda" - je način na koji Arapi danas opisuju od Zapada sponzorirani, često proizvoljni sistem arapskih država, od kojih mnoge i danas nemaju izražen osjećaj o svojoj zasebnoj nacionalnosti.

U Africi, kolonijalna vlast je kreirala šarenilo kolonija čije granice arbitrarno dijele etničke grupe samo da bi udovoljile zahtjevima evropskih rivalstava. To je imalo za posljedicu da je Afrika danas etnički lud pokrivač gdje etničke grupe prelaze preko granica ili gutaju druge etničke grupe u okvirima određene države. U Južnoj Aziji imperijalne sile su formirale nove

“nacionalne države” koje su u suštini velike imperije (Indija, Indonesija) ili čak mini-imperije (Afganistan, Pakistan, Tajland), često utemeljene na ranijim imperijskim grupacijama. U većini ovih novih država elitna nacionalnost je dominirala državnim aparatom. Pogled na Aziju danas objelodanjuje mnogobrojnost etničkih skupina u svakoj od takozvanih nacionalnih država Pakistana, Indije, Kine, Rusije, Burme, Tajlanda, Malezije, Indonezije, Irana, Iraka, i Turske, između ostalih.

^injenica je da je malo država u svijetu izgrađeno po pažljivo povučenim etničkim crtama. Većina ima brojne etničke manjine čiji glasovi će biti sve snažniji u dekadama koje dolaze. Njihove granice su vještačke. Dakako, zbiljski sve su granice vještačke - tek mali broj njih je ikada bilo “znanstveno” povučeno. One odslikavaju proizvoljne uslove - povijesne događaje ili incidente što su ih kreirali. Mnoge su bile povučne od strane vladara tako da odgovaraju vojno odbranjivim granicama; uz glavne rijeke, po ivicama negostoljubivih pustinja, ili po neprohodnim planinskim vrletima. Većina je obuhvatala neku dominantnu etničku ili jezičku grupaciju s kojom je država bila poistovjećena.

Poraženi narodi, ili manje i slabije nacije su bile progutane u jednom ili drugom, većem konglomeratu. Jezičke razlike nisu nužno smatrane da imaju išta nerazdvojivog s granicama; isto kao što fizičke odlike zemljišta nisu smatrane da formiraju permanentne granice.

^ije granice?

Rat i sukob su bili centralni za ovaj proces. Ugovori potpisani na kraju rata su često uključivali proizvoljno određivanje novih granica povučenih po željama pobjednika; granica garantovanih silom međunarodnog prava do momenta kad ih naredni događaji ne bi učinili nadživjelim. ^ak i američke granice odslikavaju samo proizvoljno zaleđivanje *statusa quo* nakon jedne ili druge bitke ili diplomatskog sporazuma.

Istina, mi mislimo o međunarodnim granicama kao o nečemu višem od pukih pravnih fikcija. Diplomate nastoje “riješiti” granične nesporazume. Univerzalna želja za mirom i osnivanje

Ujedinjenih nacija su daljnje podstakle ne-nerazumnu ideju da granice moraju biti poštovane; kako drugačije obeshrabriti agresiju? Ipak, u stvarnosti granice su privremene - često vatreno osporavane - pravne pogodnosti koje predstavljaju trenutni odnos snaga. Pa ipak, za mnoge od nas, geopolitički akulturirane u toku Hladnog rata, postojeće granice izgledaju nekako kao dio prirodnog poretka stvari koje se može dirati samo uz veliki rizik po globalnu stabilnost.

Ovo je međutim vremenski ograničena vizija. ^injenica je da su čitavi narodi završili u okvirima granica, društava i kultura za čije članstvo nikad nisu pitali ili molili. Ko može objasniti Tibetancima da je, dok su tlačenje njihova naroda i pljačkanje njihove kulture od strane Kineza vrijedni žaljenja, tibetski status u okviru Kine u osnovi "legalan" i "odgovarajući"? Zašto? Zato što je Britanska imperija (koja više ne postoji) našla za shodno da riješi svoje rivalstvo sa Carskom Rusijom (koje više nema) oko utjecaja u tom regionu zajedničkim priznanjem veoma sporne tvrdnje Qing dinastije (koja takođe više ne postoji) o "sizerenitetu" na Tibetu? ^ovjek ne treba biti Tibetanac da shvati takav aranžman nadrealnim. Sličnim razmišljanjem, Kašmiru ne smije biti dopušteno da odluči o svojoj sudbini, kaže New Delhi; u protivnom sama logika Indije (kao države) dolazi u pitanje. Da li?

Ukratko, bez obzira na sve vrline starijeg poretka pravno prihvaćenih međunarodnih granica, ma kako se do njih dospjelo, one će se vrlo vjerovatno pokazati krhke u slijedećem stoljeću. Ako se etničnost - kroz aktivni i istrajan izbor desetina naroda - nametne kao istinski organizirajući princip za utvrđivanje državnih granica u većini dijelova svijeta u narednom stoljeću, (u tom slučaju) prepravljavanje međunarodnih granica će biti dug i složen proces. Mi smo svi po prirodi neradi da razmišljamo o kaosu koga će rekonfiguracija tolikog broja granica prouzročiti. Ipak, pritiscima ovih promjena će biti teško odoljeti. Možda najbolje što možemo učiniti jeste da ih predvidimo da bi mogli izaći s njima na kraj.

Zašto će se granice mijenjati?

Nije, međutim, dovoljna sugestija da su postojeće granice nadživljene. Koji su to faktori koji će otežavati očuvanje postojećih državnih granica?

Prvo, kolaps brojnih komunističkih država nagovještava da multi-etničke imperije kontrolisane silom najvjerovatnije neće nadživjeti ovo stoljeće. Najveća država na svijetu, Sovjetski Savez, se raspao iz više razloga; duboke etničke podjele su bile među ključnim faktorima. Dobro napukao, totalitarni poredak je vjerovao da je iskorijenio etničnost kao političku silu. Bilo je to samozavaravanje. Moskva je bila samo duboko zaledila etničnost i etnički konflikt. Jednom odmrznuti, ovi zloćudni virusi su potvrdili da su smrtonosniji nego ikada prije. Istog momenta kad je stisak države popustio mnoge konstitutivne etničke grupe su se odcijepile. Odišta, kako rat u separatističkoj Čečeniji pokazuje, saga u Rusiji još nije završena. Iskustvo Sovjetskog Saveza neumoljivo skreće našu pažnju na lomljivost ostalih "imperija", velikih i malih. Termin "imperija" se ovdje koristi za označavanje skupina naroda koji žive pod jednom vladom, a koji nisu dobrovoljni pristali na to.

Drugo, kao što smo vidjeli, međunarodni sistem zasnovan na principu nacionalne države je osuđen na propast kad njegovi sastavni elementi nisu stvarno nacionalne države uopšte. Uistinu, doskorašnja stabilnost većine državnih granica u Trećem svijetu jeste rezultat autoritarne vlasti. Većina etničkih manjina je bila "ubijeđena" da bi neprihvatanje dominacije vladajuće nacionalnosti bilo pogubno po njihovo zdravlje - kao što je Saddam Hussein više puta pokazao svojim Kurdima, ili Guatemala svojim Majama (Mayas). Čak i tamo gdje etnička politika vladajuće većine ne dostiže razmjere komunističke ili basističke surovosti, ona ipak uključuje političko zatvaranje u tamnicu naroda koji možda ne žele biti dijelom nacionalističkog projekta dominantne nacionalnosti.

Treće, u odsustvu međunarodne discipline Hladnoga rata međunarodni poredak, u kome su svi udaljeni etnički sukobi bili potencijalne iskre nuklearne konfrontacije, mi ulazimo u eru u kojoj će mnogi faktori tajno raditi na buđenju novih/starih etničkih žudnji za autonomijom ili nezavisnošću. Ironično, Zapad je taj koji je proizveo većinu ideoloških i intelektualnih premisa na koje se potrage za samoopredjeljenjem naslanjaju. Demokratski principi sugeriraju da su

želje jednog naroda presudne u određivanju vrste vlasti koju će imati. Principi ljudskih prava zahtijevaju da oni koji traže mirnu promjenu ne budu mučeni, ubijani ili na drugi način zlostavljani od strane države. Moderna sredstva komuniciranja donose svjetska zbivanja na svaka vrata, tako da niko ne može ostati neobaviješten o tome šta Palestinci, Tamili, Tibetanci, ^ečeni ili Maje žele.

Moćno dejstvo demonstracije - kad je jedna grupa u mogućnosti da gleda drugu kako se bori i ostvaruje nezavisnost - nadilazi i najrasprostranjenije granice. Organizacije ljudskih prava pretražuju svijet u potrazi za prekršajima principa pravde, i pružaju pravnu pomoć onima koji je trebaju. "Zapatista" (Majski) pobunjenici iz meksičke države Chiapas promoviraju svoju borbu na Internetu kako sami državni mehanizmi postaju sve više nemoćni da kontrolišu protok informacija - a još manje događaje - o tome šta se događa unutar njihovih granica.

Kako CNN njihova kazivanja unosi u naše dnevne boravke, sve je manje vjerovatno da će pitanje biti: Zašto bi "Mabismanci" tražili posebnu državu, a sve više: Zašto ne bi? Skoro svaki narod koji osjeća da nije imao poštenu priliku na mjestu pod političkim suncem, dostojanstvo suvereniteta i samoopredjeljenja, će ga sada tražiti - osim ako mu ne budu predočeni moćni razlozi da to ne čini.

Država u okruženju

[irenje Zapadnih vrijednosti, s njihovim naglaskom na traganju pojedinca za ličnim ispunjenjem, vladavinom prava i jednakošću pred pravom - ma kako nesavršeno primijenjenih - kreira nove standarde. Kao rezultat, "dostojanstvo" i "uvažavanje" su postale devize manjina svuda, uključujući čak i Sjedinjene Države. "Uvažavanje" je visoko rangirano, skoro kao i ekonomska jednakost - makar u početku - u razmišljanju manjina svuda u svijetu. Takve ideje su zarazne i one će inficirati manjine svugdje, pa i tamo gdje je vladavina prava daleko od realizacije.

Narodi su se uvijek bunili protiv svojih tlačitelja. Međutim u ovom dobu istovremenih globalnih

komunikacija i vrijednosti, široko rasturanih kroz sve oblike medija, i u prisustvu svijeta globalnih putovanja, sve je teže spriječiti prodor stranih ideja izvana i kontrolisati pobunjeničke manjine unutra.

[ta više, sama država je pod opsadom posvuda. Njen suverenitet je ograničen odozgo rezolucijama UN-a, deklaracijama o ljudskim pravima i međunarodnim konvencijama. Država biva potkopana i odozdo sve većim zahtjevima bolje-informirane javnosti. Kina može bijesniti o statusu Taiwana da je to “striktno unutrašnje pitanje”, ali svako zna da nije. Uistinu, mi moramo oboriti svoje političke noseve pred činjenicom da je Hong Kong, svezan i začepjenih usta, predat Kini od strane nekad-imperijalne Britanije, bez imalo obzira za želje njegovih stanovnika. Možemo li stvarno vjerovati da je ovo još uvijek na neki način u redu?

Više od toga, globalni ekonomski trendovi sugeriraju da će te centralizovane države, osobito ti dinosauri koji se održavaju silom, naći svoje dane odbrojane. Decentralizacija je očito poredak ovog vremena i na ekonomskom i administrativno-upravnom planu. Kako međunarodni biznis kreira svoje vlastite komunikacione kanale, sfere interesa i saradnje, granice praktično postaju irelevantne za načelo ekonomske kreativnosti i produktivnosti. Proizvoljne državne granice iz prošlosti imaju malo ekonomskog, pa čak i upravnog smisla u kontekstu širokih regionalnih ekonomskih grupacija i njihovih odnosa sa drugim takvim regionalnim akterima.

Kresanje državnog aparata će ustvari omogućiti pojavu etničkih regiona kao ekonomskih entiteta koji se protežu preko granica postojećih država. U prosvjećenijim državama, kao u slučaju Evrope, separatistički zahtjevi za nezavisnošću mogu utihnuti jednostavno stoga što postojeće državne granice ionako neće više mnogo značiti.

Bez obzira kako obeshrabrujuće ova perspektiva bila, postavlja se pitanje ko će se pokrenuti da zaustavi proces? Dakako, praktično sve države su u opasnosti u jednoj mjeri, i mnoge će upotrijebiti silu da bi spriječile bilo kakve izmjene svojih granica. Međutim koje velike sile će intervenisati da spriječe bitne izmjene na duži period? Sjedinjene Države su već nerade da intervenišu silom, osim gdje su američki interesi vidljivo veliki.

Washington će naći da je teško suočiti se s ovim polahko destabilizirajućim procesom, ali kako ga može zaustaviti? Ako postojeće države nisu u stanju da zadovolje svoje konstitutivne elemente, zašto bi međunarodni poredak intervenisao da silom očuva ono što je jasno neodrživ aranžman?

Odbačene države

Poruka za većinu država je jasna. Kako se svijet kreće ka demokratskom i na pravu utemeljenom poretku, svaka država koja svoje granice može očuvati samo silom će biti predodređena da se odrekne demokratske vlasti. Takve države će sve više biti odbačene na međunarodnom planu. Hronični unutrašnji nered će odvratiti međunarodne ulagače. Zaista, država čiji osnovni razlog postojanja bude očuvanje svog odumirućeg, zatvorenog i neplodnog političkog poretka, će biti u prilici da ponudi jako malo svome narodu ili međunarodnom poretku.

Iako može biti poželjno vidjeti Irak kako se održava kao jedna država, imajući u vidu njegovu okrutnu historiju lošeg tretmana manjina u nekoliko zadnjih decenija, to bi vjerovatno zahtijevalo unajmljivanje Saddama Husseina da održi zemlju na okupu. Sa Saddamom izvan slike, raspad države je vrlo vjerovatan osim u slučaju da se mudrije glave dogovore o federalnom rješenju.

Ekonomska globalizacija će daljnje ubrzati etnički separatizam u mnogim slučajevima. Kako globalizacija uzima zamaha, ekonomski pobjednici i gubitnici će se neizbježno pojaviti. Kad se crta razdvajanja između pobjednika i gubitnika poklopi s etničkim crtama, ona će pojačati poticaje manjina da se opredijele za istupanje iz države koja se čini neuspjelom, ili ne uspijeva da zadovolji njihova iščekivanja.

Neki posmatrači će prigovoriti da je većina naroda svijeta vođena svojim interesima, te da imaju malo želje za istrajavanjem ne etničkim ciljevima. U našim, Zapadnim, materijalno orijentiranim političkim teorijama, mi skoro uvijek shvatamo "samo-interes" i "racionalni izbor"

u čisto ekonomskim i materijalnim terminima. Mi imamo malo osjećaja za "psihički prihod" ili imperative koji tjeraju male narode kao što su ^ečeni da nastave umirati kroz stoljeća u ime nezavisnosti. Mi smo manje naklonjeni da zamislimo da osjećaj jednog naroda o sebi, dostojanstvu i zajednici mogu takođe biti od dubokog značaja. Palestinci su mogli lahko odlučiti da se asimiliraju u arapska društva, međutim, oni su željeli da očuvaju svoju posebnost. Jevreji već dugo pripisuju golem značaj očuvanju svoje dragocjene i jedinstvene baštine od asimilacije.

Emocionalni značaj identiteta ne može biti odbačen kao "neracionalan". Je li nacionalizam racionalan samo za one koji imaju suverenitet, a iracionalan za one koji ga nemaju? Uistinu, mnogi narodi su ubijeđeni da je kontrola njihove ekonomske sudbine jedini način da se poboljša njihova materijana dobrobit - makar to uzelo vremena. Prema tome, kad su pobjednici i gubitnici u državnoj ekonomiji etnički određeni, naglasak na etničnosti biva snažno pojačan.

Izazovi novog globalnog poretka će postaviti goleme pritiske na neuspjele režime svuda u svijetu. Kako populacija raste, stanje okoline se pogoršava, nezaposlenost raste, gradovi niču, socijalne usluge prijete padom i državna kontrola slabi, nagon za iznalaskom spasenja kroz samoopredjeljenje će jačati. Koji će se drugi logički oblici protesta protiv neuspjele i proizvoljne države u borbi za veći komad sve manjeg kolača, pored etničnosti, pojaviti? Klasa? Zasiurno, klasa kao sredstvo organizacije i protesta je senzacionalno propala u nastojanju da se suprostavi snazi etničnosti, pa čak i religije u modernom svijetu.

Ko dobija državu?

Dvadeset miliona Kurda koncentrisanih u Jugozapadnoj Aziji još nema sve kvalifikacije za svoju zasebnu državu; milion Estonaca ima. Dva miliona Tibetanaca koji naseljavaju ogroman prostor i koji participiraju u zasebnom jeziku, kulturi i religiji, ih takođe nema. A niti četiri miliona Kašmiraca. Ako brojnost, površina teritorije, zasebnost kulture ili stepen

političkog razvoja ne određuju ko je kvalifikovan da ima državu, šta onda određuje? “Ekonomska održivost” koja se dugo i nametljivo nudila kao važan kriterij, se sada smatra subjektivnim i promjenjivim faktorom s obzirom da ona ne mora imati ništa zajedničko s populacijom, veličinom teritorije, pa čak i posjedovanjem prirodnih resursa, a da umnogome ovisi o vještom upravljanju postojećim resursima. Hong Kong, Izrael, i Singapur su najbolji primjeri. Stvaranje države se nije nikada oslanjalo na ekonomsku održivost, već na povijesni (neočekivan, slučajni) događaj.

Na kraju, ne postoje jasno određeni preduslovi za državnost. Narodi koji ispunjavaju uvjete za autonomiju ili nezavisnost su oni narodi koji ih zahtijevaju, i koji su spremni da potroše nešto truda, a često i krvi, da ih steknu. Dakako, stvar jedne grupe je značajno olakšana kad jedna od glavnih država razvije interes za njen slučaj - obično više iz interesnih nego principijelnih pobuda.

Povijest stvaranja država na Balkanu u 19. stoljeću je, na primjer, bila direktna posljedica Zapadnog interesa oko postepenog demontiranja Osmanlijske imperije. Zapadni strahovi oko generalnih opasnosti samoopredjeljenja su bili značajno ublaženi kad se desilo da se Sovjetski Savez, kao neprijateljska sila, našao na udaru separatista.

Međutim, čak i ako dozvolimo da postoje brojni narodi koji možda imaju razumnu želju za autonomijom ili nezavisnošću, gdje će proces stati? Mala Džordžija (Georgia) je tražila nezavisnost od Moskve; međutim jednom kad je Džordžija postala slobodna, Abhazija na sjeverozapadu Džordžije je zatražila nezavisnost. Ko može sa sigurnošću reći hoće li možda sjeverna, muslimanska Abhazija takođe tražiti odvojen status od južne, kršćanske Abhazije?

Kvibek (Quebec) traži nezavisnost od Kanade. Ako njegove želje budu ispunjene, hoće li Inuiti (Eskimi) sa sjevera Kvibeka tražiti svoju zasebnu državu? A i među samim Inuitima vjerovatno postoje klanovi ili jezičke razlike koje u njihovim glavama zahtijevaju različite oblike vladavine. Dakle, s pojavom svakog novog regiona i države, pojavljuju se i novije manjine; novi izvori budućeg nezadovoljstva, pa i odmetništva.

Međunarodni pravници trebaju ovdje obratiti pažnju. Ne postoji unaprijed postignuta saglasnost oko toga ko treba imati državu u budućnosti. Svaka grupa ljudi koja stvarno želi državu, ili makar autonomiju, će je, vjerovatno, na koncu i dobiti. Svaka država koja ne može zadovoljiti potrebe i težnje svojih manjina je osuđena na građanski rat i eventualno raspad. I dok svijet lahko ne prašta separatizam, on se sve nelagodnije osjeća i sve je manje sopleman da prihvati gruba kršenja ljudskih prava počinjenih u ime sve-opravdavajućeg načela nepovredivosti državne teritorije. Kad je Nigeria upotrebom brojne i brutalne vojne sile ugušila pokušaj etnički zasebne Biafre da se otcijepi u kasnim 1960-im, malo ko je protesvovao. Danas, teža pitanja bi sigurno bila postavljena, posebno s obzirom da se vlada Nigerije danas smatra modelom loše vlasti.

Ali, kaže Rus izložen američkom kriticizmu za brutalni pokušaj da se slome čečenski borci za nezavisnost, zar nije Abraham Linkoln (Lincoln) poveo rat da bi očuvao Sjedinjene Države? Međutim, ^ečenija, za razliku od američkog juga, nikada nije dala prvotni pristanak na ulazak u uniju. Nadalje, to je bilo nekad, a ovo je sad. Malo je vjerovatno da bi predsjednik Klinton (Clinton) poslao trupe Sjedinjenih Država da ubijaju Amerikance ako bi, recimo, Kalifornija glasala da se povuče iz Unije.

^injenica je da je domaće stanovništvo sve manje voljno da prihvati da njegovi trenutni gospodari, koji su to igrom povijesti, imaju apsolutno pravo da njima upravljaju. [ta više, u modernom svijetu društava izgrađenih na delikatno balansiranim, sofisticiranim, i osjetljivim tehnologijama, države su sve ranjivije od strane odlučnih nacionalista koji svoj bijes mogu iskaliti na državnoj infrastrukturi, posebno u otvorenim društvima, do tačke gdje cijena očuvanja jedinstva nadilaze koristi samog tog jedinstva. Nijedna država u svijetu nije potpuno imuna na ovaj izazov.

Mit kao činjenica

Mi nismo ni u poziciji da odlučimo šta određuje jednu etničku grupu. Znanstvena ispitivanja

krvnih veza, jezičkih sličnosti ili povjesnih događaja su, na kraju, nebitna za određivanje etničnosti. Postoji samo jedan zdravo-razumski odgovor: etnička grupa definira samu sebe. Ako grupa osjeća da ona čini nacionalnost, narod, onda je tako, i nikakav stepen racionalnog dokazivanja to nemože promijeniti.

Golda Meir, premijer Izraela u 1970-im, je možda bila u pravu kad je rekla da ne postoji nešto takvo kao palestinski narod u tradicionalno-nacionalnom smislu. Međutim, ova obzervacija, ma kako bilo tačna u opisivanju arapskih stanovnika Palestine u 19. stoljeću, je danas neumjesna. Događaji u Palestini vezani za stvaranje izraelske države su kreirali palestinski narod koji je danas stvaran koliko i bilo koji drugi.

Izučavati nacionalizam i etničnost znači ući u jedan donji svijet fantazije i mita. Narodi stvaraju mitove o sebi, svome porijeklu, svojoj historiji, svom nacionalnom karakteru, svojim velikim momentima triumfa, i svojim neprijateljima. Mitovi, fantazije, izmišljotine, pa i laži, su tkivo nacionalizma. [ta se "stvarno" desilo u povijesti je nebitno. Operativne "činjenice" su mitovi i fantazije.

Nacije se, u ovom smislu, ne razlikuju puno od pojedinaca. Svi mi stvaramo mitove o sebi i svojim porodicama. Takvi mitovi mogu biti pozitivni, osnažujući, motivirajući. Samo tamo gdje mit ode daleko ispred stvarnosti patologija počinje. Narodi, takođe, moraju biti oprezni da njihovi mitovi ne odu daleko ispred stvarnosti, ili su osuđeni na sukob u svojim odnosima sa drugim narodima. Međutim ne postoji "logika" kojom možemo "objektivno" odrediti Povijest uopšte, i podučiti druge narode o tome šta njihovi preci stvarno jesu ili nisu uradili; gdje jesu, a gdje nisu živjeli, i šta to znači za njih.

Budućnost multi-etničke države

Ovaj članak se može činiti da slavi etnički utemeljenu državu. On to ne čini. Misleći društveni promatrači kao što su Tocqueville i Lord Acton su primjetili jedno stoljeće unazad da su multi-etničke, multi-kulturne demokracije generalno intelektualno bogatije, punije života i po

definiciji tolerantnije od etnički homogenih država. Međutim postoji razlika koja mora biti napravljena između raznih vrsta multi-etničkih društava.

Kritično je razlučiti tradicionalne multi-etničke države od doseljeničkih društava kao što su Sjedinjene Države. Tradicionalna multi-etnička država je ona koja je sastavljena od nekoliko različitih povjesnih domovina (koje se takođe mogu zvati starosjedilačkim staništem, otadžbinom, ili nacionalnom kolijevkom) zasebnih naroda i kultura. Domovine, u smislu da su one primarni, ili čak i jedini lokaliteti jedne kulture ili jezika, su iz tog razloga neobično važne njihovim stanovnicima. Većina domovina je integrirana, uglavnom silom, u veće državne jedinice, kojim obično dominira jedna nacionalnost (kao u Kini, Rusiji, Pakistanu, Indoneziji, Iranu, Sudanu, Peruu, i drugim). Povijesno, stanovnici domovina nisu skloni podržavanju življenja pod dominacijom drugih.

Tradicionalna multi-etnička država obično predstavlja teže ukrotive etničke probleme od doseljeničkog društva jer ima tendenciju da bude zasnovana na nedobrovoljnom, nedemokratskom udruživanju. One multi-etničke države koje su u biti demokratske (s ozbiljnim propustima), kao što su Indija i Turska, mogu imati neke nade u rješavanje svojih etničkih dilema mirnim putem i na zadovoljstvo svojih manjina.

Drugi faktori kao što su loša uprava u prošlosti, povijesno naslijeđe, i stepen razvoja samosvjesne etničnosti kod manjina će takođe igrati ulogu. Iz tog razloga, rad na pregovorima o prijelazu iz autoritarne multi-etničke države u demokratiju je složeniji i bremenitiji opasnostima: jesu li manjine toliko nestrpljive da pokušaju pobjeći prvom prilikom, ili će nastojati poboljšati svoju situaciju u okviru evoluirajućeg sistema?

Međunarodna zajednica može biti spremna da pomogne državama da ostanu skupa, ali ako sama multi-etnička država ne prepozna ili nije voljna priznati postojanje problema, i još manje uspješno koristi međunarodnu pomoć ili arbitražu u upravljanju svojim etničkim podjelama, sporazumni razvod braka je poželjniji od građanskog rata. Vrijednosti multikulturalizma, ma kako velike, nikad ne mogu biti silom nametnute; one mogu biti samo voljno stečene.

Ciklus nacionalizma

Mi smo vjerovatno osuđeni na dugo poniranje u neizbježno anarhično, povremeno krvavo, prestrojavanje i regrupisanje u mnogim dijelovima svijeta. Međutim to neće biti kraj priče. Ustvari, ciklus nacionalizma je daleko uznapredovao. Ne raspadaju se sve države svijeta - zapadna Evropa traga za novim oblicima ujedinjenja. Ali ovi evropski događaji dolaze na kraju duge ere nacionalne borbe za etničko samoispunjenje - obično ostvareno po strašnu cijenu. Malo je vjerovatno da se današnje stanje zrelijeg evropskog nacionalizma, sada spremnog na kompromise u okviru slobodno izabranih racionalnih uređenja, mogao postići da "nacionalistički interval" nije pređen.

Prema tome, mi ćemo biti svjedoci predvidivog sindroma početnog raspadanja a onda vraćanja na staro stanje - nečega što bi mogli nazvati "subotnje večer" i "ponedjeljak-jutro" etničkog separatizma. Većina naroda koji nikada nisu imali svoju zasebnu državu u modernom dobu nacionalnih država, ili veći stepen stvarnog samoopredjeljenja, su predodređeni da tragaju za nekim oblikom državnosti ili federalnim statusom svoga regiona. Desit će se uobičajene "subotnjo-večernje" proslave novostečenih sloboda; pjevanje, plesanje po ulicama, i opšte veselje. Urođenički jezik će postati državnim jezikom, pasoši će biti izdati, himne, zastave i poštanske markice dizajnirane.

Međutim u životu uvijek ima i ponedjeljak-jutro; ljudi moraju ustati, ići na posao, i naći načina da žive. Draži nezavisnosti će brzo ustupiti mjesto potrebi za izgradnjom novih usmjerenja, uspostavi poslovno-trgovinskih obrazaca, i identificiranju saveznika i protivnika. Prijašnja trgovinska partnerstva zasnovana na stvarnoj ekonomskoj među-zavisnosti će najvjerovatnije potrajati. Međutim, novoformirane države će morati biti fleksibilne i kreativne u uspostavi ekonomskih i političkih odnosa, često s dojučerašnjim gospodarima, tlačiteljima i neprijateljima. U najmanju ruku novi odnosi će biti utemeljeni na zdravijim psihološkim osnovama, makar nominalne jednakosti pregovaračkih pozicija između pravno suverenih

naroda.

Ovo ne znači da multi-nacionalne države kao što su Sovjetski Savez i Jugoslavija više neće postojati. Međutim, koristi jedinstva će morati biti vidljivo valjane za strane u projektu. Takve unije više neće biti rezultatom sile, diktata, potpunog debalansa snaga, i nijekanja slobodnog izbora. Ukratko, racionalnost, pravna jednakost, i pristanak će postati dominantne sile u ponovnom povlačenju međunarodnih i unutrašnjih granica u slijedećem stoljeću.

Neke države su već odavno osjetile ove realnosti i prilagođavaju im se. Ali, koliko će država u svijetu uspjeti zadržati lojalnost svojih manjina? Odgovor može biti neizvjestan, međutim samo postavljanje ovog pitanja predstavlja snažan instrument za poboljšanje vlasti u svijetu jer ono pretpostavlja da manjine imaju pravo da očekuju od države privrženost demokratskim principima, kvalitet i efikasnost vlasti, te poštivanje ljudskih prava. Nacionalne vlade moraju obratiti pažnju da države moraju udovoljiti ovim očekivanjima ako žele ostati netaknute u životu.

Globalne implikacije

[ta će umnožavanje broja država i posvemašnje prepravljavanje mnogih političkih granica u svijetu značiti u praktičnom smislu? Prvo, neće svi narodi u svijetu tražiti punu nezavisnost. Novi i fleksibilni politički i administrativni aranžmani koji uključuju različite oblike političke i kulturne autonomije, nove unije sada podijeljenih naroda, i predaja vlasti od centra (lokalnim vlastima) mogu zadovoljiti potrebe mnogih. [to prije vlade shvate da izazov manjina ne može biti zaobiđen već samo zadovoljen, to će biti bolje za sve zainteresovane.

Dok će prijelaz u novi međunarodni poredak biti uistinu pun nereda, on sa sobom može donijeti manje drastično preuređivanje sadašnje stvarnosti od onoga što mi zamišljamo. U svijetu preplavljenom novim državama, značenje nacionalnog suvereniteta će neizbježno biti snažno razvodnjeno - proces koji traje već duže vrijeme. Kako se broj država udvostručuje ili čak utrostručuje, nacionalni suverenitet može značiti malo više nego priznavanje etničke i

nacionalne posebnosti. U kontekstu širih globalnih trendova, male države mogu osjetiti potrebu da se okupe i udruže svoje resurse da bi bolje prošle na međunarodnoj tržnici ekonomije i moći.

Nacionalna samo-ovisnost - ako je ikad imala vrijednost - će postati sve isprazniji koncept. Nacionalni plebisciti možda postanu češće obilježje međunarodnog pejzaža u slijedećem stoljeću od izbora. Mali suvereni elementi će možda regularno pregovarati o svojim ekonomskim uslugama i privilegijama sa ostalim državama u sve fluidnijem ekonomskom poretku. Neke male države će možda čak ponuditi "ekskluzivne ugovore" većim državama, kao na primjer za sirovine - posebno energiju - u zamjenu za sigurnosne garancije i pomoć. Svijet izraženije dobrovoljnih aranžmana između velikih država i njihovih ovisnica se može pojaviti.

Od posebnog značaja će biti problem preostalih manjina u novim etnički utemeljenim državama. Nesretan odgovor je da će se proces daljnje homogenizacije etničkih grupa vrlo vjerovatno pojaviti u većini situacija. U najgorem slučaju, ovo će uzeti oblik etničkog čišćenja u balkanskom stilu. Mnogo vjerovatnije ovo će uključivati dobrovoljno preseljavanje stanovništva širokih razmjera. Balkanski iskrpani pokrivač koga vidimo danas je u stvarnosti mnogo homogeniji i koncentriraniji nego prije sto pedeset godina; mnogi članovi različitih etničkih grupa su se odavno grupisali zarad veće sigurnosti i udobnosti. Milioni Rusa su se pokrenuli iz nekadašnjih sovjetskih centralno-azijskih republika jer više ne osjećaju udobnost življenja tamo gdje nisu dobro došli. Građani Kvibeka koji ne govore francuski se polahko iseljavaju kako se provincija približava glasanju za nezavisnost.

Ovo je stanje vrijedno žaljenja, ali neizbježno. Najbolje čemu se možemo nadati jeste da ova preseljavanja ostanu kvazi-dobrovoljna, nenasilna, i da će države eventualno shvatiti da postoji kulturna i ekonomska cijena koju moraju platiti kada njihove manjine napuštaju. Ali, realno ne možemo očekivati narode koji traže nezavisnost od tiranskih gospodara da izraze dobrodošlicu svojim dojučerašnjim tlačiteljima, u najmanju ruku ne u kratkom roku. Ipak, ponedjeljak-jutro stvarnosti će zahtijevati od svake novo-nezavisne države da brzo prihvati

negativne posljedice stvaranja novih rasnih getoa.

Samo-odbrana za nove i manje države će takođe dobiti novo značenje u vremenu kad međunarodni poredak nameće strožije kazne za agresore. On bi trebao kreirati jake protustimulanse za sprječavanje ambicioznih sila da absorbiraju manje države, te formirati međunarodne snage namijenjene za zaštitu novo-nezavisnih država. To je u najmanju ruku ideal.

Stvarnost će, međutim, najvjerojatnije izgledati drugačije. Najveće sile svijeta su već umorne od regionalnih sukoba u udaljenim kutovima svijeta i ustvari je sve manje vjerovatno da će intervenisati što se broj država i njihovih sukoba povećava dok njihova strateška važnost opada.

Mi u jedno vrijeme možemo izaći na kraj samo s određenim brojem Ruandi. Mlade države će možda tražiti odbrambene veze s većim državama, ili kreirati regionalne odbrambene saveze kao sigurnije instrumente samo-zaštite. Takve nove države mogu uživati luksuz da nastave same u kulturnom smislu, međutim stvarnosti međunarodnog poretka zadiru dublje; nova regionalna grupisanja će biti jedini odgovor za opstanak.

Novi početak

Ovo nije vizija globalnog poretka Liliputanaca. Velike i snažne države će i dalje opstati; države čije sposobnosti da zadovolje svoje stanovništvo nije još u cijelosti testirana, ili su naučile kako da to rade. Zapad uglavnom ispunjava uslove u tom smislu, iako ne možemo isključiti neke elemente budućih zahtijeva za autonomijom ili separatizma u zapadnoj Evropi, Kanadi, pa čak i u samim Sjedinjenim Državama. Vitalni državni sistemi koji operiraju vidljivo dobro mogu pridobiti nove članove među novim, malim etničkim državama koje žele savez sa uspješnim poduhvatima.

Ovo vrlo lahko može biti početak "svjetskog federalizma" izgrađenog na temeljima ostvarenog uspjeha u upravljanju. Velike, nove dobrovoljne federacije, možda ne uvijek i

geografski povezane, će služiti kao magneti koji će potkopavati neuspjelu autoritarnu multi-etničku državu, odvlačeći njene sastavne etničke dijelove, resurse i sve ostalo.

U stvari, moguće je da je u toku globalni proces samo-odabiranja, koji ima za posljedicu da loše upravljanje garantuje slabost i lomljivost države na međunarodnom nivou, sve do momenta kad će formirati nove federativne strukture ili saveze atraktivne za manje narode, koji se namjeravaju pridružiti uspješnijim i vitalnijim političkim porecima: "Traži se: mala, mlada, snažna, demokratska, etnički zasnovana država koja želi doživotno partnerstvo sa sličnom državom ili državama radi zajedničke koristi, i eventualnog ujedinjenja. Bez šovinista i policijske države, molimo."

Ovi pokusni pogledi na budućnost teško da mogu biti nazvani utopijskim. Mnogo nereda se podrazumijeva u kolapsu i podjeli država, o čemu ovdje ne možemo detaljnije govoriti. Pa ipak, ovi problemi zasigurno nisu gori od problema sadašnjeg poretka u kome loša vladavina često ne biva pozvata na odgovornost, ili je čak nagrađena u kratkoročnom periodu kroz sposobnost države da mobilise resurse za postizanje nepoželjnih ciljeva. Ovdje nam nije cilj da sudimo urođene nedostatke ili nepoželjnost ovog procesa, nego da predvidimo vjerovatni slijed događanja; ne šta bi trebalo da se desi, već šta je vjerovatno da će se desiti.

Vrlo je vjerovatno da će veliki broj nacionalnih vlada učiniti korake ka zadovoljavanju aspiracija svojih manjina kroz oblike kulturne i političke autonomije ili federalne aranžmane, čineći tako uspješan prelaz u "viši" oblik multi-kulturalizma koji bi se trebao pokazati dugovječnijim. Bojim se, međutim, da će se tek mali broj država pokazati dovoljno dalekovidnim, fleksibilnim, i prosvijetljenim da to učine u skoroj budućnosti.

Neki komentatori ukazuju na sve izraženiju nebitnost same države u kontekstu njihova prijedloga utopijske budućnosti u kojoj granice više neće puno značiti u međunarodnim odnosima. Država je već napadnuta odozgo i odozdo, a regionalizam raste. Mi već imamo ekonomske zone, zone kontrole vazdušnog saobraćaja, ekološke zone, etničke zone, odbrambene zone, vjerske zone, kulturne zone - od kojih svaka može preuzeti dio autoriteta od države. U takvim uslovima, državi će biti jednostavno sporedno da li neka etnička oblast

operira nezavisno u administrativnom i samoupravnom smislu sve dok se vladavina prava poštuje.

I dok je ovo mirno uzmicanje državnog suvereniteta već u toku u Evropi, u ostatku svijetu isti proces će zahtijevati manje prijatno prepravljanje granica po etničkim linijama. Državni autoriteti trebaju shvatiti da se moraju demokratizirati i svoje manjine lijepo tretirati, ili podnijeti posljedice. Iako su glavne sile, uključujući Sjedinjene Države, ljubitelji "stabilnosti" u skoro ma kom obliku jer štiti poželjni *status quo*, one imaju shvatiti da će svjetske granice neizbježno biti ponovo povučene, a kako bi mogle pronaći mjere za upravljanje procesom i kako bi umanjile njegove posljedice. U protivnom, možda smo na pragu novog stoljeća, podjednako bolnog i skupog u krvi i novcu kao što je bilo dvadeseto.

S engleskog preveo: Ahmet Alibašić